

Muravidéki helyismereti gyűjtemények és magyar nemzetiségi könyvtárak a Szlovén Szocialista Köztársaságban

1. A háború utáni első évtizedben Szlovéniában, az akkori járási közigazgatási felosztás keretében tudományos könyvtárakat hoztak létre. Ezek — a későbbi át-szervezés ellenére — a tájegységi tudományos könyvtárai maradtak, s ha kisebb mértékben is, de ugyanazt a feladatot látták el, mint a nemzeti könyvtárak. A szlovén irodalom gyűjtése és őrzése mellett figyelmet fordítottak a helyismereti gyűjteményekre is. A szlovéniai tájegységi tudományos könyvtárak létrehozásához a példát a Maribori Tudományos (ma Egyetemi) Könyvtár szolgáltatta, amely a két háború között kimondottan helyismereti céllal, általános tudományos könyvtárrá fejlődött. Az akkori könyvtári rendszerben a tájegységi tudományos könyvtáraknak úgy kellett ellátniuk feladatukat, hogy választ adhassanak a vidékkel és a vidék lakosságával kapcsolatban felmerülő kérdésekre, megismertessék olvasóikat a múlttal, elmélyítsék ismereteiket a máról, elősegítsék az új távlatok feltárását. Röviden, hogy az illető tájegység helyismereti középpontjává legyenek.

Kezdetől fogva az volt a vélemény, hogy a tudományos könyvtárak az önálló tudományos intézmények mintájára alakítsák ki tudományos munkájuk rendjét, s ne váljanak vegyes típusú könyvtárakká. Ezen elvi álláspont ellenére, a későbbi fejlődés folyamán a tudományos könyvtárak a tájegység központjaiban működő közművelődési könyvtárakkal egyesültek, s nyilvános könyvtárakká váltak.

A szlovéniai tudományos könyvtárak közössége 1968-ban határozatot hozott, hogy ezek a könyvtárak gyűjtsenek szlovén könyvanyagot az olvasók használatára, archiv anyagként pedig csak a saját területükre vonatkozó hazai és külföldi kiadványokat (primér anyag) gyűjtsék és tárolják, valamint a tájegységük területén megjelenő egész könyvtermést (szekunder anyag). A külföldi irodalom beszerzésére vonatkozóan az az elv alakult ki, hogy azt a könyvtárak maguk válogassák ki, de elsősorban az alapvető enciklopédikus műveket, kézikönyveket gyűjtsék és részesítsék előnyben a vidék területén vagy annak közelében beszélt nyelveket. A határvidek könyvtáraiban a nemzetiségek irodalmát gyűjtik, a kétnyelvű területen pedig külön is beszerzik a nemzetiségek könyvanyagát. A tájegységi könyvtárak nem gyűjtik az alkalmazott tudományok speciális szakirodalmát, míg egyéb szakirodalom esetében elkülönítik a szakmai és a helyismereti anyagot.

A Muraszombati Tájegységi Tudományos Könyvtár ennek az elvnek megfelelően elégíti ki a Muravidék tudományos és helyismereti igényeit. Szakmai szempontból a magyarországi Rábavidékre és az ausztriai Redgonai háromszögre, helyben pedig a magyar irodalom gyűjtésére specializálódott.

A kötelespéldány-rendszer első bevezetése 1945-ben csak az akkori kerületi könyvtárakat érintette, de a megőrzés funkciójának hangsúlyozása nélkül. A kötelespéldánynak archívpéldányként való megőrzését csak 1960-ban határozták el. Az 1972. évi kötelespéldány-rendelet már minden szlovéniai tájegységi könyvtárra kiterjedt. Ennek értelmében minden tájegységi nyomda minden termékéből küld egy-egy példányt ezeknek a könyvtáraknak. A Szlovénián kívül települt nyomdák pedig a szlovéniai kiadók részére nyomtatott kiadványokból kötelesek e könyvtáraknak a példányokat megküldeni.

2. A Szlovén Muravidék mai területe gazdasági és kulturális egység, jóllehet közigazgatásilag, politikailag Gornja, Radgona, Lendava (Alsólendva), Ljutomer (Luttenberg) és Murska Sobota (Muraszombat) központokkal járásokra tologódik. A természeti és néprajzi szempontból egységes muramenti világot ezeréves politikai határ szelte ketté, amely észrevehető nyelvi és néprajzi elemeket és gondolkodásbeli különbségeket hagyott örökölni. A Mura mentén húzódó politikai határ ellenére, a népi irodalmi kultúra kezdetől fogva ide-oda áramlott, bár az irodalom a Mura jobb partján a szlovéniai írók felé orientálódott, míg a Murán túli szlovén nyelvjárású irodalom a magyar kultúrához kötődött. Az anyanemzettől való elszigeteltség következtében a nyelvjárás szinte kiszakíthatatlan gyökereket eresztett, s úgyszólván napjainkig megmaradt az irodalomban.

A Muraszombati Tudományos Könyvtár létrehozásának gondolata 1935-ben született meg a Murántúli Múzeumi Társulat alapító közgyűlésén, de csak 1955-ben va-

lósult meg, amikor a járási népi bizottság megalapította a Muravidéki Tudományos Könyvtárat. Az alapító okirat hangoztatja: a könyvtár a tájegység egész területén teremtsen lehetőséget és nyújtson segítséget a tudományos kutatáshoz. A Muravidéken nem voltak kolostori könyvtárak, a grófi könyvtárak pedig csak idegen nyelvű irodalmat gyűjtöttek. 1945-ig csupán szerény könyvállománnyal rendelkező társulati könyvtárak működtek. 1941-ben a megszállók a szlovén könyvek többségét megsemmisítették, dr. Pável Agoston közbelépésére csak a Murántúli Múzeumi Társulat gyűjteménye menekült meg.

A tájegységi tudományos könyvtár kezdettől fogva különleges figyelmet fordított a Mura vidékéhez fűződő irodalom gyűjtésére és megőrzésére. A Murántúlon a húszas évekig keletkezett régi irodalmi művek értéke csak regionális. A tájegység irodalmát legtöbbször az egyházi felhasználás és a nemzetébresztő gondolat szempontjai szerint hozták létre. Ebből a korszakból eddig a Muravidék lakosságának szánt és a helyi szerzők műveit gyűjtötték össze.

A helyismereti könyvek között fontos helyet foglalnak el a ritkaságok, ezek között szlovén műveket is találunk. Így különleges helyet foglalnak el a gyűjteményben a Grünbaum első muraszombati nyomdájából származó kiadványok, naptárak, imakönyvek, valamint a Magyarországon kiadott szlovén sajtó.

A könyvtár elsősorban könyvanyagot gyűjt, a kisnyomatványok közül prospektusokat, újabb plakátokat, röplapokat és zeneműveket, de nem gyűjt hanglemezeket, sem magnószalagot. A ciklosztíl (stencil), sapirográf és xerox sokszorosítású iskolai és társadalmi hirdetőket is a könyvtárban őrzik. A könyvtár alapítója a munkaköröket úgy osztotta fel, hogy a Tájmuzeum gyűjti a Mura vidéki grófi családokra vonatkozó okiratokat, az 1919—1945 közötti idősakra vonatkozó plakátokat és röplapokat, a régebbi képes levelezőlapokat és a szakosztályai számára szükséges irattári anyagot.

A ritkaságok kivételével a helyismereti gyűjteményt nem emelték ki a könyvtár állományának egészéből. A pomurániáról külön betűrendes és tárgyszó-katalógus készült, s ez lehetővé teszi, hogy a használó gyorsabban hozzájusson a helyi irodalomhoz. A katalógus beosztása a következő: hírlapok és folyóiratok, naptárak, oktatásügy, művészet, irodalomtörténet és történelem. Itt külön tüntették fel a Muravidék területén megjelent műveket, a Muravidéken született szerzőket (tekintet nélkül működési helyükre) és a pomuráni primér állományát.

Ma a helyismereti gyűjtemény az időszakai sajtóval együtt több mint 500 címet ölel fel (ebbe a 270 ritkaságot is beszámítottuk). A cikkeket csak részben dolgozza fel az 1846—1945 idősakra Kokolj a Murántúl és a murántúliak a szlovén idősakai sajtóban c. bibliográfiái áttekintése; a Stefan Küzmic-antológiában Niki Brumen közölt idevágó bibliográfiát, s ugyanez a szerző a Muravidéknek szóló 1875—1965 közötti hírlapokat és folyóiratokat is feldolgozta, felőlelve a Muravidék mai területén megjelent egész idősakai sajtót és a murántúli tájnyelven másutt nyomtatott anyagot (kéziratban), különös tekintettel az 1941—1945 közötti idősakban megjelent periodikákra, illetve prekmurániára (a Murántúlra) vonatkozó anyagra.

A Tudományos és Tájegységi Könyvtár a Mura vidéki anyagot nyelvre való tekintet nélkül gyűjti, s így a szlovéniai magyar nemzetiség egész könyvtermését is felöleli. Mint ez az anyag általában, a magyar nemzetiség irodalma is numerus currensben található. A törvény értelmében megküldött egy kötelempéldányon felül a könyvtár saját eszközeiből beszerzi a pomuráni teljes nyomdatermésének egy-egy másodpéldányát, a nevezetesebb műveket pedig több példányban is.

Megnyitáskor a könyvtár legértékesebb állományából kiállítást rendezett, ötödik évfordulója alkalmából pedig helyismereti anyagából nyílt gazdag kiállítás. Amikor 1962-ben Velika Polanában megrendezték a haladó sajtó kiállítását, a Tudományos Könyvtár is bemutatta ritkaságait és néhány kéziratot a saját termeiben. Az 1963. évi kiállításon a Muravidék számára 1899—1963 között kiadott naptárakat mutatnak be (összesen 126 különböző naptár). Ettől kezdődően évenként ismétlődtek a kiállítások.

3. Az 1971. március 31-i népszámlálás adatai szerint Szlovéniában 10 498 magyar és 3072 olasz nemzetiségű lakos él. A Mura bal partján húzódó keskeny határmenti területen 9082 a magyar nemzetiségű lakos, éspedig: Lendava (Alsólendva) járásban 7342, Murska Sobota (Muraszombat) járásban 1740. A magyar nemzetiségű lakosság túlnyomó része (3719 fő, vagyis 56,5%) földműves, 1288 ipari, 115 kereskedelmi dolgozó, 161 szolgáltató ágazatban, 32 a védelmi szervezetekben, 143 a közigazgatásban, 23 vezető beosztásban dolgozik, a szakemberek és művészek száma 216.

A Szlovén Szocialista Köztársaság Alkotmánya külön meghatározza a nemzeti-ségi csoportokkal kapcsolatos feladatokat, gondoskodik oktatás- és művelődésügyük, sajtójuk és egyéb tömegkommunikációs eszközeik fejlesztéséről, valamint az egyéb közművelődési formák előmozdításáról, káderellátásukról. Ehhez megfelelő segítséget nyújt és egyben támogatja a nemzetiségek kulturális és nyelvi fejlődése érdekében az anyanemzettel való kapcsolataik fejlesztését is. Lendava (Alsólendva) és Murska Sobota (Muraszombat) járások 1974. évi statumai külön rendelkezéssel kötelezik a két járást, hogy könyvtárak létesítése, a kulturális tevékenység elősegítése, a sajtó, a rádió és a könyvkiadás fejlesztése, valamint az *anyanemzettel való kapcsolatok támogatása* révén különös gondossággal kezeljék a magyar nemzetiségű lakosok kulturális és nyelvi fejlődésének ügyét. Murska Sobota (Muraszombat) járás statuma 11 települést sorol a kétnyelvű terület kategóriájába, Lendava járás pedig 22 határmenti helységet.

A Szlovén SZK-ban levő olasz, illetve magyar, kétnyelvű tanítási iskolákról szóló törvény a szlovének és a magyarok számára létesített oktatási-nevelési intézmények körébe (amelyekben az oktató-nevelő munka szlovén és magyar nyelven folyik) Lendava (Alsólendva) és Murska Sobota (Muraszombat) járásokban 5 pedagógiai intézményt sorolt be, továbbá 9 tagozatot, 4 elemi és 8 kihelyezett iskolát, s végül egy speciális intézményt.

A vegyes nemzetiségű területen, Alsólendván és Muraszombaton körzeti központi könyvtárak működnek. A lendvai könyvtárhoz a Dobrovnikban és Genterovciban működő magyar nemzetiségi könyvtárak is hozzátartoznak, míg a Tájegységi és Tudományos Könyvtár a domajsemci, hodoši, prosenjakovci és a motvarjevci mozgókönyvtárat működteti. 1977-ben előreláthatólag megindul a bibliobusz, s akkor a nemzetiségi területen Dolina, Gaberje, Mostje, Motvarjevci és Žitkovci helységek is bekapcsolódnak a könyvtári hálózatba.

A kétnyelvű területek közművelődési könyvtárainak közös könyvvállománya az elmúlt évtizedben határozottan a magyar nemzetiség javára változott. Az alsólendvai járásban működő kétnyelvű könyvtárak állományában például 1975-ben 21 874 könyv volt, ebből már több mint 11 000 a magyar, s így egy magyar nemzetiségű lakosra 1,5 könyv jutott (1968-ban csak 0,7), míg a muraszombati járásban 5009 könyv közül 3780 magyar, s átlagosan 2,2 könyv jut egy magyar nemzetiségű lakosra. Ha tekintetbe vesszük, hogy a Tájegységi és Tudományos Könyvtár — bár kívül esik a kétnyelvű területen — több mint 12 000 kötet magyar nyelvű kiadvánnyal rendelkezik, az egy magyar nemzetiségi lakosra jutó könyvek száma máris megkétszereződik, pedig a gazdagon ellátott iskolai könyvtárakat nem is vettük számításba.

A magyar nemzetiség számára fenntartott közművelődési könyvtárakban szabadpolcos rendszert alakítottak ki. A magyar könyvek egyik-másik helyen külön könyvspolcokon állnak, igaz, nagyság szerint csoportosítva, nem pedig a mű tartalma szerint. A muraszombati Tájegységi és Tudományos Könyvtár a magyar könyveket nem dolgozza fel külön hanem numerus currensben található, csak a helyismereti gyűjteménybe sorolt irodalomnak van külön betűrendes katalógusa.

A muraszombati Tájegységi és Tudományos Könyvtár és a lendvai könyvtár az újvidéki Fórum kiadótól és a muraszombati Pomurska Založbától szerzi be a magyar könyveket. A kétnyelvű terület magyar könyvekkel való ellátására a Szlovén SZK 1970-ben 14 000 dinárt, 1975-ben pedig már 62 000 dinárt adott.

1961-ben a Tájegységi és Tudományos Könyvtár kapcsolatot létesített a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárral, s 260 szlovén, illetve magyar könyvet cserélt vele. 1970-ben a Szlovén SZK és Vas megye között egyezmény jött létre, s azóta évenként 500—600 könyvet cserélnek egymással. A kölcsönös együttműködés elmélyítése érdekében, valamint hogy lehetővé váljék a Szlovén SZK-ban élő magyar nemzetiség és a Magyar NK-ban élő szlovén nemzetiség nemzeti kultúrájának szabad fejlődése, a két könyvtár közötti együttműködést a kétnyelvű területen folyó módszertani munkában való kölcsönös segítségnyújtásra is ki kellene terjesztenünk: a hivatalosan irodalmat cserélő könyvtárakban a szomszéd ország nyelvét tudó könyvtárosokat kellene alkalmazni; lehetővé kellene tenni a kétnyelvű területeken hivatásosan vagy társadalmi munkában működő könyvtárosok cseréjét, hogy nagyobb tájékozottságra tegyenek szert az anyanemzet irodalmában; meg kellene vizsgálni a kétnyelvű területen tevékenykedő szakemberek továbbképzésének, valamint a könyvtárszakos egyetemi hallgatók cseréjének lehetőségeit; figyelemmel kellene kísérni és lehetővé kellene tenni a szomszéd nép területére vonatkozó irodalomról szóló információk áramlását mind a régebbi, mind a mai művek vonatkozásában.

Sever, Bela